

POVIJESNO ZNAČENJE I BUDUĆI RAZVOJ NATURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kaltak, Tarik

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:214480>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA**

Tarik Kaltak

**POVIJESNO ZNAČENJE I BUDUĆI RAZVOJ NATURIZMA
U REPUBLICI HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2021.

Tarik Kaltak

**POVIJESNO ZNAČENJE I BUDUĆI RAZVOJ
NATURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

Veleučilište u Karlovcu
Poslovni odjel
Stručni studij ugostiteljstva

Kolegij : Osnove specifičnih oblika turizma

Mentor : dr. sc. Mateja Petračić, viši predavač

broj indeksa autora : 0618612029

Karlovac, srpanj 2021.

ZAHVALA

Ovom prilikom se želim zahvaliti svojoj mentorici i profesorici dr. sc. Mateji Petračić na trudu i zalaganju koje je posvetila prilikom mog obrazovanja te na pruženoj pomoći prilikom izrade ovoga završnog rada. Ovom prilikom se također želim zahvaliti i svim profesorima i profesoricama stručnog studija ugostiteljstva na Veleučilištu u Karlovcu koji su mi prenijeli znanje iz područja turizma i ugostiteljstva koje će mi u daljnoj karijeri biti od iznimno velikoga značenja.

Također se želim zahvaliti svojoj obitelji na maksimalnoj potpori prilikom svojega obrazovanja.

Hvala vam najljepša !

SAŽETAK

Turizam je jedna iznimno bitna i kvalitetna grana od krucijalnog značenja za gospodarstvo, posebno za Hrvatsku i njezino gospodarstvo i iz toga razloga treba ulagati i raditi na razvoju turizma i iskoristiti razne oblike turizma koje mogu uspjeti u Hrvatskoj. Turizam je isto tako i grana koja direktno i indirektno posluje s drugim granama i samim tim pokazateljima se može utvrditi važnost opstanka i važnost ulaganja u turizam. Kako u Republici Hrvatskoj turizam pridonosi 20% BDP – a jako je bitno kvalitetno odrediti plan i program za budući razvoj turizma u Hrvatskoj. Hrvatska je zemlja koja posjeduje raznolike sadržaje i nude razne specifične oblike turizma te jedan od bitnih oblika je i naturizam o kojem će se detaljnije govoriti u ovome radu. U ovom radu će se odrediti povijesno značenje i kronološki tijek naturizma u Hrvatskoj te isto tako i dati osvrt na budući razvoj i potencijal koji se može iskoristiti u naturizmu.

Ključne riječi : budući razvoj, naturizam, povijesno značenje, turizam

SUMMARY

Tourism is extremely important and quality field of crucial significance for economy especially for Croatian economy and for that reason you need to invest and work on future development of tourism in Croatia. Tourism is also a field that directly and indirectly does business with other fields and by that indicators you can determine the importance of investing in tourism. 20 % GDP contributes Croatian economy and it is really important to determine qualitatively plan and program for future development in tourism in Croatia. Croatia is country that possesses a lot of facilities and offers a lot of specific types of tourism and one of specific types is naturism which will be discussed more in this work. In this work will be determined historical significance and chronological course of naturism in Croatia and review will be given on future development and potential that can be exploited in naturism.

keywords : Historical significance, future development, naturism, tourism

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja.....	1
1.3. Struktura rada.....	1
2. DEFINICIJA I ZNAČENJE NATURIZMA.....	2
3. POVIJESNO ZNAČENJE NATURIZMA U SVIJETU	3
3.1. Povijesno značenje naturizma u Njemačkoj.....	3
3.2. Povijesno značenje naturizma u Francuskoj.....	5
3.3. Povijesno značenje naturizma u Engleskoj.....	6
4. POVIJESNO ZNAČENJE NATURIZMA U HRVATSKOJ.....	8
4.1. Naturizam u Hrvatskoj do 2. svjetskog rata.....	8
4.2. Naturizam u Hrvatskoj nakon 2. svjetskog rata	9
4.3. Naturizam u Hrvatskoj od 1990. – ih do danas.....	11
5. NATURISTIČKI KAMPOVI I PLAŽE U HRVATSKOJ.....	13
5.1. Naturistički kamp Koversada, Vrsar.....	14
5.2. Naturistički kamp Valalta, Rovinj.....	16
5.3. Naturistički kamp Solaris, Poreč.....	19
6. SWOT ANALIZA NATURIZMA U HRVATSKOJ.....	22
7. BUDUĆI RAZVOJ I PROMIDŽBA NATURIZMA U HRVATSKOJ.....	26
8. ZAKLJUČAK	29
POPIS LITERATURE.....	30
POPIS ILUSTRACIJA.....	32

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog završnog rada je „Povijesno značenje i budući razvoj naturizma u Hrvatskoj“. Naturizam ima sve veću zainteresiranost i sve veću potražnju kako u Hrvatskoj tako i u svijetu. Zbog svoje zainteresiranosti postaje sve važniji i značajniji oblik turizma i upravo zbog toga je i cilj ovog rada ukazati na važnost značenja naturizma te analizirati ekonomske pokazatelje koje nam detaljnije govore o naturizmu i naturistima kao turistima. Sami uvod je podijeljen na 3 dijela : predmet i cilj rada, korištenje izvora podataka i metode prikupljanja podataka te i na strukturu rada.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni iz stručne i znanstvene literature koja je vezana uz naturizam. Osim znanstvene i stručne literature koristili su se i internet stranice vezano uz samu tematiku te isto tako su se koristili i razni članci iz novina i portali vezani za recenzije. U prikupljanju podataka korištena je metoda istraživanja za stolom. Podaci su obrađeni znanstvenom metodom sinteze, analize, indukcije, dedukcije, komparacije te metode deskripcije.

1.3. Struktura rada

Ovaj rad je podijeljen na 8 glavnih poglavlja zajedno s uvodom i zaključkom te na kraju ide i popis literature i popis ilustracije. U drugom poglavlju se definira značenje naturizma odakle potječe naturizam i glavne karakteristike naturizma, dok se u trećem poglavlju određuje povijesno značenje naturizma u svijetu i gdje se navodi glavni događaji koji su obilježili naturizam u svijetu. u četvrtom poglavlju se određuje povijesno značenje naturizma u Hrvatskoj koji je podijeljen na 3 razdoblja (do 2.svjetskog rata, do domovinskog rata i nakon domovinskog rata). U petom poglavlju se nabrajaju najpoznatiji naturistički kampovi i plaže. U 6. poglavlju se elaboriraju i prikazuju ekonomski učinci od naturizma. U 7. poglavlju se govori o budućem razvoju naturizma te se izrađuje swot analiza naturizma. U zadnjem poglavlju se obrađuje zaključak na cjelokupni rad.

2. DEFINICIJA I ZNAČENJE NATURIZMA

Naturizam je specifični oblik turizma i društveni pokret gdje se promovira ideja tjelesne slobode.

Naturizam je cjelina pravila namjenjenih da pojedincima pomognu pri prirodnom načinu življenja. Naturizam je također i sinteza predodžbi i metoda pri traženju ideala ljepote, istine, slobode i mira za sve ljude bez obzira na njihovu pripadnost rasi. Naturizam teži ka harmoničnoj ravnoteži za svakoga na svim područjima : tjelesno i duhovno. On je pobornik socijalnih reformi, koji prirodni da ljudi postanu bolji, kao i njihovi međusobni odnosi.¹

Naturizam nastoji pružiti univerzalnu i jedinstvenu povezanost među ljudima gdje vlada sinergija osjećaja i opuštenosti među ljudima. Upravo i zbog toga naturizam nije samo jedan od oblika turizma već ima i širu sliku i može ga se smatrati i idejnim pokretom.

Pored toga, skidanje odjeće znači da se veća površina izlaže suncu, to pak potiče proizvodnju vitamina D koji je važan za zdravlje kosti, jača imunitet, te smanjuje rast stanica raka. Bosonogo vježbanje i hodanje po prirodnim terenima, pak jača ligamente i mišiće nožnog zgloba i stopala pružajući podlogu koja je manje stabilna i često meka od betona i drugih urbanih podloga.² Pored psihološke i sociološke strane tu je i zdravlje bitan aspekt koji naturizam omogućava ljudima. Osim što je naturizam idejni pokret i revolucionarni pokret u turizmu on ima i svoju komercijalnu stranu, a ta je da se sve više naturizam popularizira u svijetu, a posebno u Europi i ima sve više ljudi koji uživa u naturizmu kao načinu života. Naturizam glede svojih ciljeva dopušta sljedeću klasifikaciju :

1. Gimnozofija ili nudizam što uključuje sunčanje ili boravak na zraku, fizičke napore, kao i kupanje u vodi u potpunoj nagosti uglavnom u skupini.
2. Dijetni naturizam, ili prehrambeni, koji uključuje razne promjene u svezi prehrane i oslobađenja otrovnih tvari.
3. Terapeutski naturizam koji se primjenjuje kod bolesnika i ljudi s tegobama.
4. Socijalni naturizam koji obuhvaća borbu protiv socijalnih nedaća, rata, loših radnih uvjeta..³

¹ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001.str. 7

² Portal Nudizam, <https://nudizam.com/2018/03/12/on-naturism-and-freedom-o-naturizmu-i-slobodi/> (2.1.2021)

³ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001. str. 7

3. POVIJESNO ZNAČENJE NATURIZMA U SVIJETU

Prvi oblici naturizma i nudizma se može vidjeti prema kipovima antičkih grka i oni su upravo prikazani goli i iz toga razloga se smatra da tu kreće jedan od prvih oblika naturizma i nudizma. Razlog zašto se rodila ideja naturizma u Grčkoj stoji upravo iz razloga što se i u Drevnoj Grčkoj rodila ideja i demokracije i upavu tu kreće postepeni razvoj liberalizacije društva. Grci su se na raznim sportskim i društvenim događanjima skidali goli i pokazivali svoja tijela što za njih i njihov vremenski kontekst nije bilo neobično. Osim grka može se vidjeti prema povijesnim dokazima da su asirci isto tako prakticirali nudizam pa sve do srednjeg vijeka kada se reducirao taj broj. U današnjim vremenima u Europi se popularizira taj oblik turizma sve više i najistaknutiji je u Njemačkoj, Francuskoj i Italiji.

3.1. Povijesno značenje naturizma u Njemačkoj

Naturizam ima veliko povijesno značenje za Njemačku. Njemačku se isto tako i može smatrati kolijevkom organiziranog naturizma. Postepeni razvoj naturizma se u Njemačkoj javlja početkom 20.st. kada se isto tako i u europi počeo popularizirati. 1905.godine u Dresdenu je osnovano društvo „Wolkswohl“, koje je posjedovalo prostrano područje i kamp za rekreaciju i kupanje uz gornje šumske jezercu (waldteich) kod volkersdorfa u blizini Dresdena. ⁴

Pojedini dijelovi su bili korišteni za nudističko kupanje i iz toga udruženja kasnijim djelovanjem je i 1926. godine nastalo društvo „Freie Menschen“ u prijevodu slobodni ljudi . U Dresdenu se kasnije i počinje zbog 1905. godine organizirati i osnivati razna društva vezano za ljubitelje prirode i naturističke kampove. U periodu 2.svjetskog rata i nakon njega taj broj društava se smanjuje zbog nacizma. 1953. godine se osniva udruženje „Deutscher Bund fur freikorperkultur“, u prijevodu njemački savez za kulturu slobode tijela i sjedište je bilo u Hamburgu i tim udruženjem se na nacionalnoj razini povećala popularnost naturizma. U Njemačkoj Demokratskoj Republici nisu bili dopušteni naturistički kampovi i kupanje bez kupaćeg kostima. Kako je vrijeme prolazilo tako su se i pravila ublaživala, ali nikada se nije potpuno dopustio naturizam. Ministarstvo unutarnjih poslova 1956. propisuje nova pravila vezano za naturizam, a to je sljedeće :

⁴ Sladoljev J., Kampiranje i naturizam u Hrvatskoj povijest jedne profesije, Top camping pool master studio D.O.O 2008., str.8

„Kupanje bez kupaćih kostima (sunčanje, boravak u prirodi, i kupanje) na mjestima gdje je svima omogućen pristup, odobrava se samo u slučaju ukoliko su ta mjesta isključivo od nadležnih vlasti i zat to i određena, te odgovarajuće označena ili u slučaju da te osobe ne mogu vidjeti“. Odredba se ne odnosi na djecu ispod 10 godina. Kupačima nije dozvoljeno bilo kakvo ponašanje i tko prekrši te mjere kažnjava se novčanom kaznom od 150 njemačkih maraka.⁵

Pravila su bila strikna i uz ta pravila isto tako se nije smjelo organizirati i osnivati udruženja koja bi promovirala i promicala kulturu slobodnog življenja. 1964. godine se radilo testiranje u Njemačkoj gdje se ispitanike pitalo :“ da li se kupaju goli“ i ispitanici su imali više od 15 godina i odgovori su bili sljedeći :

Tablica 1. Anketiranje njemačkih turista 1964.

MUŠKARCI	ŽENE	
23%	14%	POTVRDNO
46%	39%	SVEJEDNO
29%	45%	ODBIJANJE
2%	2%	NIJE SE IZJASNILO

Izvor : Jerko Sladoljev, *Naturistički kampovi i naselja, Povijest, Konceptcija, Razvoj*, Biblioteka , C.A.S.H. Pula 2001.

Nakon toga istraživanja su se stajališta vezano uz naturizam dosta promjenila i sve više poznatih ličnosti se počelo izjašnjavati da prakticiraju naturizam (Beate Ganzow, Hellmut Jansen) te time radili na popularizaciji naturizma i nakon nekoga vremena su se i 1970. – ih godina počeli i otvarati i prvi naturistički kampovi. Od odobrenja vlasti da se otvaraju naturistički kampovi smatra se da se oko 8 milijuna njemaca kupalo u naturističkim kampovima.

Njemački naturizam se od svog misaonog utemeljenja 90 – ih godina pretprošlog stoljeća, kao društveno sporedni fenomen razvio sve do pedagoškog pokreta, koji je priznat i uspješan dio njemačkog športskog pokreta.⁶

3.2. Povijesno značenje naturizma u Francuskoj

⁵ Sladoljev J., *Naturistički kampovi i naselja, , povijest konceptija razvoj*, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., str.25

⁶ Sladoljev J., *Naturistički kampovi i naselja, , povijest konceptija razvoj*, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., str.29

Prvi začetnik ideje naturizma u Francuskoj je bio Hector Durville koji je preporučao da se treba živjeti u skladu s prirodom. Isto kao i u ostalim dijelovima Europe Naturizam se počeo komercijalizirati i popularizirati u Francuskoj početkom 20.st. 1910.godine osniva se prvi naturistički kamp u Francuskoj i od tada kreće porast broja turista u Francuskoj.

Francusko udruženje turista „Vivre“ nastaje 1927.g. i time promovira slobodu izbora i spoj s prirodom. Nastaje nakon toga i „Vivre integrelement“ naturistički časopis koji je izlazio 2 puta mjesečno. 1950. godine sjeverno od Bordouxa nastaje i poznati naturistički centar. 1.Srpnja 1966. godine nastaje prvi naturistički odmorišni centar u alpam Alpes et Soleil kod Sinarda. Krajem 20. i početkom 21.st. Francuska bilježila jedan od najvećih brojeva naturističkih kampova i plaža u cijelom svijetu dok i francuski turisti postaju jako prepoznatljivi u svijetu.

Gotovo 15% Francuza je spremno iskušati naturizam, a ankete IFOP-a iz 2016.godine potvrdila je – Francuska je zemlja s najviše naturističkih turista u Europi, s 3.5 milijuna praktikanata od kojih je 60% stranaca.⁷

Francuska postaje i receptivna zemlja naturizma zato što raspolaže s raznovrsnom ponudom i to od skromnih smještaja do luksuznih smještaja od 5 zvjezdica. Upravo zbog svoje raznovrsne ponude i velike potražnje se otvara u Parizu prvi nudistički restoran 2017. godine. Ime restorana je O“Naturel i otvorili su ga braća Mike i Stephane Saada. To je luksuzni fine – dining restoran s izuzetnom velikom potražnjom upravo iz razloga što francuzi prakticiraju nudizam, ali isto tako imaju i veliki broj stranih gostiju.

Restoran O’naturel ima 40 mjesta, na kojima je privatnost osigurana debelim crnim zastorima, svlačionice za goste i dovoljno velike salvete da se gosti mogu pokriti. Restoran nije jeftin, prosječna cijena jela je 32 eura. Na meniju su puževi s peršinom, gusja jetra s chutneyem od jabuka i sezamovim uljem, piletina s palentom i tartufima, neka nova verzija creme brulee i slična, konvencionalna jela. Temperatura u restoranu precizno je podešena da gosti mogu ugodno sjediti bez odjeće.⁸

⁷ Glas Istre, <https://www.glasistre.hr/istra/zasto-naturisti-sve-vise-ljetuju-u-francuskoj-a-ne-u-istri-i-hrvatskoj-naturisticka-sela-krstarenja-golo-pjesacenje-586976> (3.1.2021.)

⁸ Kult plave kamenice, <https://plavakamenica.hr/2017/11/08/pariz-restoran-nudisti-naturizam/> (3.1.2021.)

U francuskoj danas postoji širok izbor za naturiste, Naturistička odmarališta protežu se duž Gironde između ušća rijeke Gironde, pored Bay d'Arcachon i dolje prema glamuroznom mjestu Biarritz. Languedoc-Roussillon je još jedno prekrasno područje za nudističke plaže i naturističke odmarališta. Poput zapadne obale Francuske, vrijeme je sjajno i krajolik je lijep.

Cap d'agde je isto poznati naturistički centar u Francuskoj. Zanimljivo kod ovoga mjesta je ta da je cijeli grad naturistički orijentiran i može se jednim dijelom šetati potpuno gol. Resorta i zatpo krasi nadimk „goli grad“ i on je jako popularan u Francuskoj i svakodnevno bude oko 40 000 turista tijekom ljetnih mjeseci koji uživaju u sadržajima koji taj resort nudi.

3.3. Povijesno značenje naturizma u Engleskoj

Naturizam ima bogatu kulturu i veliko značenje kroz svoju povijest. među najpopularnijim događajima vezano za naturizam u Engleskoj povezana je i Hrvatska jer je tadašnji kralj Edward VIII. Provodio ljetovanje na Rabu zajedno sa svojom ženom Volis Simphson i upražnjavao je naturizam kao oblik turizma. To je bila svjetska senzacija jer se na taj način i promovirana i jadranska obala i Hrvatska kao turistička destinacija, ali isto tako zato što je i kralj Edward zbog tadašnje žene abdicirao sa prijestolja jer gospođa nije bila plemićkog porijekla.

U Velikoj Britaniji je 1922. osnovan English gymnosphist Society i kao prvo društvo otvorilo naturistički posjed u Wickfordu, koji je nazvan „the Camp“. Taj naturistički posjed zakupila je ženska članica društva, poznata pod imenom „ Moonella“⁹

Lancashire Sun Society u blizini Prestona nastaje 1934.g. koji je bio aktivan i za vrijeme 2.svjetskog rata i ostao je u dobrom stanju. Za vrijeme 2.svjetskog rata i malo poslije njega pao je broj naturističkih aktivnosti, ali se kreće oporavljati situacija.

Godine 1949. mala grupa naturista počela je sa sunčanjem u Haslemereu i na osnovi te male skupine nastao je Haslemere Sun Club kao mali obiteljski klub sa zemljištem Sunnyacres na granicama Hampshire/Surrey/Sussex.¹⁰

Krajem 20.st. se moglo i zapaziti sve veće odobrenje naturizma kao specifičnog oblika turizma i kao načina življenja i jedan od najveih indikatora rasta popularnosti naturizma su

⁹ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., Str. 38

¹⁰ Sladoljev J.,Naturistički Kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., str.38

bili mediji jer su krenuli programi na temu naturizma. Najpoznatiji je bio televizijski program Adama Claphma „lets go naked“ (idemo goli) koji se prikazivao na BBC 2.

2016. godine se otvara prvi nudistički restoran u Londonu. Ime restorana je „ Pop Up“ i posluje na način da nema mobitela ni umjetnih svjetala već se samo potpuno gol dođe i uživa u kvalitetnoj usluzi koja im taj restoran nudi.

4. POVIJESNO ZNAČENJE NATURIZMA U HRVATSKOJ

4.1. Naturizam u Hrvatskoj do 2.svjetskog rata

Prvi naturistički koraci u Hrvatskoj počeli su neslužbenim otvaranjem naturističke plaže „engelsbucht“ (anđeoska uvala) na otoku rabu,, koja se danas pogrešno naziva „englsihbucht“. Naime na otoku rabu u anđeoskoj uvali se 1936.godine kupao engleski princ Edward VIII. po tome je i plaža dobila ime Engleska plaža.¹¹

1936. godine plaža dobiva na svojoj popularnosti, ali 1934. godine je plaža službeno otvorena za turiste. Otvorio ju je mladi profesor iz Beča Richard Ehrmann, Kasnije je on i bio korespondent međunarodne naturističke federacije Austrije i prvi predsjednik INF – a. On je dao i toj plaži ime anđeoska uvala i niz godina ju je posjećivao zajedno sasvojim prijateljima. On je otvaranjem te plaže 1934.godine otvorio i vrata novom obliku odomra i novom obliku turizma.

U tim vremenima naturistički oblik turizma nije bio popularan i nije se previše o njemu razgovaralo u javosti, a oni koji su ga prakticirali se nisu pretjerano izjašnjavali u javnosti samim time je veliko značenje dalo otvaranje plaže 1934. godine.U prospektu putnika (tadašnjem državnom turističkom uredu) se prvi put objavljivalo da na otoku Rabu ima anđeoska uvala koji se dugi niz godina koristi za nudizam. Nakon što je Engleski princ popularizirao anđeosku uvalu sve je više posjetitelja posjećivalo tu plažu iz godine u godinu te se se nakon nekoga vremena počeli i otvarati razni naturistički centri po cijeloj Hrvatskoj.

¹¹ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., str. 47

4.2. Naturizam u Hrvatskoj nakon drugog svjetskog rata

Nagla popularnost naturizma u Hrvatskoj uz dolazak Engleskog princa 1936. godine se događa isto tako i nakon drugog. svjetskog rata kada naturizam i nudizam postanu zabranjeni u Njemačkog. Tadašnji nacisti zabranjuju „Freikörperkultur“ odnosno „kulturu slobode tijela“, a kako su njemački turisti uvijek bili prepoznatljivi kao naturisti novu destinaciju za naturizam pronalaze u Hrvatskoj gdje su se počeli otvarati brojni naturistički centri i naturistički kampovi.

1953.godine u Jugoslaviji je prema saveznom statističkom uredu u Beogradu te godine postojalo 18 kampova od čega je u Hrvatskoj bilo 9, dakle polovica. Spominje se kao lokacija Istra, Kvarner i dio dalmacije (Makarska). U to vrijeme su 70% gostiju bili domaći.¹²

1953. godine se isto tako i otvara naturistička plaža u Poreču koja postaje jako prepoznatljiva destinacija za naturiste i doživljava veliku popularnost. Od stranih gostiju najveći broj turista su bili njemci upravo iz razloga što im je u njemačkoj zabranjen bio naturizam, a Hrvatska im se kao destinacija svidjela. 1955.godine Hrvatska već ima divlje naturističke plaže upravo zbog stranih gostiju (njemaca i austrijanaca) i te plaže postaju sve brojnije na otocima zbog svoje izoliranosti , a to su otoci poput Paga, Novalje, Malog Lošinja. 1960. – h godina Koversada postaje među najpoznatiji naturističkim destinacijama u Hrvatskoj zbog kvalitetnih smještajnih jedinica i dodatnih sadržaja koje su nudili, ali i zbog lijepih naturističkih plaža.

1966. počinje razvoj kampiranja, posebice naturizma u Istri što daje prve znakove tržišne utakmice hrvatskim kampovima. Već prije su se pojedine osobe kupale nage i u Dalmaciji, naime na udaljenim mjestima (posebno otocima) moglo se nesmetano nago kupati.¹³

1970. – ih godina izlaze prvi časopisi i katalozi koji promoviraju naturizam u Hrvatskoj i tada Hrvatska odnosno Jugoslavija postaje svjetski imidž u polju naturizma. U časopisima i katalozima bi se pojavljivali naturistički kompleksi koji su se nalazili na području Hrvatske. Do prve međunarodne suradnje u naturizmu dolazi 1970.godine između Koversade i naturističkog kampa „Montalivet“ te se govori i raspravlja o razvoju kamperskog proizvoda i

¹² Sladoljev J., Kampiranje i naturizam u Hrvatskoj povijest jedne profesije, Top camping pool master studio D.O.O. 2008., str. 17

¹³ Sladoljev J., Kampiranje i naturizam u Hrvatskoj povijest jedne profesije, Top camping pool master studio D.O.O. 2008., str. 28

naturizma. Razgovori su bili izuzetno korisni jer su to bili jedni od najrazvijenijih naturističkih kampova u Europi i kada se kritički sagledali situaciju radili su na realizaciji poboljšanja naturizma u Europi. 70. – ih godina 20. st. kreće i masovno otvaranje novih naturističkih kampova i centara kao što su „Polari“ i „Villas Rubin“ u Poreču te autokamp „solaris“ u Poreču te se isto tako i 1971.godine otvara kamp Kažela u Medulinu.

1971. godina je vrlo važna godina za naturizam jer se osniva prvo naturističko društvo u Hrvatskoj(društvo naturista Koversada) te je to društvo osnovano na naturitičkoj plaži Koversadi u Vrsaru. Predsjednik društva je bio Ragjep Tofani, a prvi sekretar je bio Jerko Sladoljev. Godinu dana kasnije se otvara i naturističko naselje „ Punta skala“ kod Zadra i radila je jako kvalitetno do 1998.godine kada se zatvara. Hrvatski Naturizam se svjetski eksponirao intervjuom Branimira Bimbašića za emisiju Adam Clapham za program BBC 2, a tema emisije je bila povijest kroz slike o nudizmu. Prva naturistička izložba se otvara 1972. godine u naturističkom naselju Solaris u Poreču, a ona je bila organizirana prilikom susreta naturista triju zemalja (Jugoslavija, Italija i Austrija).

1972. godine se organizira svjetski kongres naturista, a za cjelokupnu organizaciju je bio zadužen Jerko Sladoljev koji je učinio puno za hrvatski naturizam pisajući brojnu stručnu literaturu, organiziranjem društava naturista te organiziranjem raznih događaja vezano uz naturizam. Izvrsno se reklamirala Hrvatska kao naturistička destinacija te je sami sajam protekao odlično te se tim događajem Hrvatska još jednom reklamirala kao izuzetna naturistička destinacija.

1982. godine pod uredništvom J.Sladoljeva i Turističkog saveza Jugoslavije, privredne komore Jugoslavije, Tikan je prvi jugoslovenski naturistički vodič – katalog u organizaciji kamping udruženja Jugoslavije pri opećem udruženju turističke privrede u Beogradu.¹⁴

1980. – ih godina dolazi sve više do međunarodnih dogovora i sastanaka s drugim naturističkim destinacijama gdje se raspljavlja o budućnoosti naturizma u Europi i gdje se govorilo o budućem razvoju i ulaganjima u naturizamu. Održavaju se razni sajmovi i međunarodni kongresi na području Hrvatske, a jedan od poznatijih je bio 1988. godine kada INF održava kongres u Rovinju. Taj kongres je bio upamćen dosta kontroverzno iz razloga što je jedan naturistički poster prikazivao голу ženu koja je bila foto model i tu su se ostali sudonici tog sajma uvrijedili i razljutili iz razloga što ta gospođa nije bila naturist i nije

¹⁴ Sladoljev J., Kampiranje i naturizam u Hrvatskoj povijest jedne profesije, Top camping pool master studio D.O.O.2008., str.36

predstavljala naturizam nego isključivo je poster bio erotske prirode, a erotičnost nije bila povezana sa naturizmom jer isticanje grudi i ostalih atributa u neprimjenjenom položaju je razljutilo ostale delegate te je taj sajam upamćen dosta problematično za naturističku scenu u Hrvatskoj. 1988. godine tadašnji gradonačelnik Poreča Gospodin Aleksandar Ribarić poziva i organizira prijam njemačkog novinara Haja Simmlera koji je napisao preko 100 članaka vezano uz kampiranje i naturizam u Hrvatskoj. Cilj toga prijama je bio kako bi Gospodin Haja napisao još pozitivnih Članaka vezano uz naturizam u Poreču kako bi promovirao Poreč kao poznatu Naturističku destinaciju. 1989. godine Koversada dobiva prepoznatljivu i jako bitnu nagradu ADAC – a za kvalitetnu i profesionalnu uslugu u kampu. Tu nagradu kasnije dobiva i naturistički kamp „Istra“ što daje jako dobru sliku o hrvatskom naturizmu.

1989. organizirana je posljedna kamping radionica Kamping udruženja Jugoslavije u hotelu Histria u Puli. Organizatori su bili Privredna komora Jugoslavije, Opće udruženje turističke privrede Jugoslavije, Sour „Istra jadransko“ i tvrtka „Caravan“ Ljubljana.¹⁵

Nakon drugog svjetskog rata je došlo do velikog razvoja naturizma U Hrvatskoj zbog otvorenosti koja je Hrvatska tad pružala vezano uz naturizam i zbog dobrog marketinga koji je Hrvatsku plasirao u svjetska imena naturističkih destinacija. Prepoznavanjem potencijala se i dosta ulagalo u kampove i plaže koje su se kasnijim vremenima punile naturistima kako domaćim tako i stranim. Brojne nagrade su bile dobivene za naturističke kampove i centre u Hrvatskoj i to sve do ratnih 1990. – ih godina.

4.3. Naturizam u Hrvatskoj od 1990. – ih godina do danas

Dolaskom ratnih godina i nakon njih dolzi do pada naturizma u Hrvatskoj. Hrvatska se gubi s lista najpoznatijih naturističkih destinacija te doživljava veliki pad potražnje za naturizmom. Naturizam doživljava veliki pad u svim dijelovima Hrvatske, ali najmanji doživljava pad u Istri gdje su se njemci i austrijanci i dalje vjerni gosti koji su dolazili kao naturisti i za vrijeme ratnih godina. Ulaganja su također stala u naturističkim kampovima te se i veliki broj naturističkih kampova i zatvorio. Veliki problem naturizma u Hrvatskoj danas je i marketing i pr koji nedovoljno promovira Hrvatsku i naturizam u Hrvatskoj te samim time i ne privlači goste. Dalmacija danas ima 3 puta manje naturističkih kampova nego što je imala 80. – ih godina i u cijeloj Hrvatskoj broj kampova pada dok u Italiji prije 30 godina nije postojao niti

¹⁵ Sladoljev J., Kampiranje i naturizam u Hrvatskoj povijest jedne profesije, Top camping pool master studio D.O.O. 2008., str. 67

jedan naturistički kamp danas ih Italija ima preko 30 i postaje sve prepoznatljivija naturistička destinacija.

Kapacitet za primanje turista je drastično manji nego prije 30 godina iz razloga što je danas opstalo svega par naturističkih kampova u Hrvatskoj od kojih su većina u Istri, a samo su 2 u Dalmaciji.

1998. izadan je „priručnik za vlasnike i voditelje kampova“ prvi takav priručnik uopće, autora Jerka Sladoljeva, a u nakladi izdavačke kuće C.A.S.H. iz Pule. Knjiga je predstavljena u Kampu Valkanela u Funtani.¹⁶

2006. godine je došlo do sukoba između hrvatskih kampova s hrvatskom carinskom upravom jer je carina htjela poboljšati i dovesti u red dotrajale karavane koje su ostale još od doba Jugoslavije do domovinskog rata. Problem se na kraju riješio naplatama minimalnih naknada na vrijednost, a dio karavan kućica su se uništile.

2008. godine se dodjeljuje nagrade za najbolje kampove u Europi te ADAC nagrada se dodjeljuje kampovima koja osim standardne ponude nudi još neku autentičnu ponudu te su dobitnici tih nagrada bili iz Njemačke, Austrije, Nizozemske, Španjolske i Hrvatske. Kamp Slatina je bio jedini nagrađeni kamp u Hrvatskoj koji je odnio ADAC – ovu nagradu. To je bio veliki korak za hrvatski naturizam i veliko priznanje, a nagradu je dobio iz razloga što su uspješno implementirali i realizirali jedan proizvod. Riječ je o camping cum cane. Taj proizvod odnosi se na boravke gostiju s psima i onih bez pasa te je to pokrenuo profesor Ekard Lind iz Austrije koji je isto tako bio nagrađen te godine. 2008. godine su Zaton proglasili među 30 najboljih kampova u Europi, a proglasili su ga čelnici koji dodjeluju ADAC-ovu nagradu.

U Fužinama je 17. travnja 2008. godine u organizaciji turističke zajednice županije primorsko – goranske održan prvi međunarodni kamp – radionica na temu: „kamp odmorišta, trendovi i razvoj“. Raspravljalo se o hrvatskim kamperskim odmorištima te o njihovom budućem razvoju te su raspravljali o otvaranju novih kapaciteta. Povijest hrvatskog naturizma ima značajnu i utjecajnu povijest te se daljnim radom, ulaganjem i promoviranjem može opet komercijalizirati i vratiti na početne faze gdje je i bila.

¹⁶ Sladoljev J., Kampiranje i naturizam u Hrvatskoj povijest jedne profesije, Top camping pool master studio D.O.O. 2008., str.88

5. NATURISTIČKI KAMPOVI I PLAŽE U HRVATSKOJ

Prema podacima iz 1974. godine bilo je 30 naturističkih kampova i plaža. Kasnije je bilo ukupno 33 naturistička kampa, plaže i naselja s preko 7.036.200 četvornih metara su, prema danielsovom info vodiču bili pristupačni za naturiste. Veći broj naturističkih kampova se nalazilo kao i danas na sjeveru jadrana. Hrvatska je rasprostranjena s brojnim naturističkim kampovima ali naturiti su isto tako i veliki obožavatelji divljih plaža gdje vole isto tako obitavati. Prva nudistička plaža koja je bila otvorena je Rajska plaža na otoku Rabu 1934.godine. Iako popularnost naturizma nije popularna kao u bivšoj državi, Hrvatska je i dalje pri europskom vrhu odmah iza Francuske i Velike Britanije.

Danas se najveći broj naturističkih kampova nalazi u Istri gdje i dolazi najveći broj turista kako iz Hrvatska tako i iz ostatka svijeta. Osim Koversade poznati kampovi u Istri su još Kanegra kod Umaga, Valalta na ulazu u Limski kanal, Solari i Ulika kod Poreča te kamp na poluotoku na mjestu funtana. Dosta naturističkih slobodnih plaža je otvoreno blizu Medulina, Poreča i Rovinja.

Kvarnerski otoci isto tako imaju bogatu naturističku ponudu, a poznate s plaže baldarin i kovačine na Cresu, Vespara na Lošinju te kanderola na Rabu, a ona je poznata po tome što ju je posjetio bivši britanski kralj Edward VIII. 1936.godine.

Od srednjojadranskih otoka najpoznatija naturistička destinacija je Hvar. Poznatih plaža ima na otoku Zečevo. U okolici Makarske poznate su plaže Vrulja, Dračevac između Tučepa i Podgore. Najpoznatija i najljepša je plaža Nugal koja se nalazi u blizini Makarske. Otočić Proizd koji se nalazi na zapadnoj obali Korčule je isto tako privlačan turistima. Na lopodu se nalazi poznata plaža Šunj. Osim ovih poznatih i priznanih plaža i kampova postoje brojne naturističke plaže koje nisu službeno naturističke, ali su poznate među ljudima.

Što se tiče kampova naturisti u Hrvatskoj mogu pronaći 3 vrste kampova :

1. naturistički kampovi otvoreni samo za naturiste.
2. kombinirani kampovi za naturiste i ostalo. Ovaj tip kampa raspolaže sa odvojenim zonama za naturiste i ostale turiste odnosno kampiste.
3. Tekstilni kampovi koji imaju i odvojene plaže za naturiste. U ovakvim kampovima gosti moraju biti odjeveni, ali se mogu sunčati i kupati goli.

5.1. Naturistički kamp Koversada, Vrsar

Koversada ima revolucionarno značenje što se tiče naturizma u Hrvatskoj. Koversada je bila idealna naturistička destinacija za naturiste iz razloga što su ceste bile nepristupačne, obala je razvedena i daleko je od ostatka populacije gdje naturisti mogu pronaći svoj mir. Prva investicija napravljena je u Koversadi 1962.godine kada je postavljen montažni kiosk za najosnovnije potrebe kupaca, a voda se donosila u cisterni. Godinu dana kasnije gradi se i prodavaonica koja već opskrbljuje hranom i pićem cjelodnevnne boravke gostiju.¹⁷

Koversada je isto tako bila i poznata po tome što je imala divlje plaže. 1964. godine je bilo jedino moguće brodom Galeb otići od Vrsara do Koversade. Danas je taj brodić veći i puno kvalitetniji.

U tim vremenima Koversada je imala veliki publicitet i počinje rast potražnja za noćenjima, ali dolazi i do veće potražnje za agencijama iz Njemačke, Švicarske, Austrije, Nizozemske. Kako je došlo do publiciteta i povećane potražnje to je zahtjevalo daljne investicije kako bi se povećao kapacitet te se poboljšale smještajne jedinice. 1972. godine izgrađeno je bilo još 222 kreveta te je tada koversada mogla primiti 432 osobe u svojim smještajnim jedinicama. Gradi se i velika samoposluga koja je imala modernim sustav samoposluživanja u čijem nastavku je djelovao i supermarket. Kapaciteta nikada nije bilo dovoljno jer je potražnja rasla iz godine u godinu, pa se iz toga razloga uprava odlučila za izgradnju novoga smještajnoga naselja nazvanog po dijelu kampa koji graniči sa samim začetkom limskog kanala – Blesičkom.

Vile Blesička su u svojem sadržaju posjedovale restorane, plaže i bungalove i bile u među najimpozantnijim mjestima u Istri. Ali nikada nisu postigle zadovoljavajuću potražnju s obzirom na sadržaje koje su nudili i ljepotu koju je posjedovala. Koversada je u tom razdoblju postala europski i svjetski poznata naturistička destinacija koja je primala naturiste bile oni članovi nekih društava ili ne. Koversada se razlikovala od ostalih kampova po 1 stvari, a ta je bila da se moglo ući i bez članske iskaznice i prema tome su bili prepoznatljivi. 1974. i 1976. godine Koversada gradi nove apartmane u Blesički i 6 novih bungalova. Kako se kapacitet smještajnih jedinica povećao tako se i povećala potražnja za Koversadom. Otok Koversada se i spaja s kopnom što je jako odgovaralo gostima jer je sve bilo bliže i dostupnije. Od 1980.

¹⁷ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., str. 52

godine Koversada se dopunjuje sadržajima za posebne doživljaje, a posebno za šport, a gosti dobivaju i veliki teren za odbojku – najtraženiju naturističku športsku disciplinu.¹⁸

Kako je vrijeme prolazilo tako su se i sadržaji povećavali na Koversadi. Naturistički kamp Koversada je i dobila brojne nagrade, osvojila je Croatia best campsite 2020. -2017. tenaj kamp adria 2020. – 2017. I isto tako su dobili plavu zastavu koja je međunarodni priznata i to je ekološki program zaštite okoliša, mora i priobalja. Danas je izuzetno cijenjena i priznata eko – oznaka održivog upravljanja i gospodarenja morem i obalnim pojasom, posebno plažama i marinama. Uz ove glavne i najpoznatije i najpriznatije nagrade naturistički kamp Koversada je dobio i još druge nagrade.

Slika 1. Otok i naturistički kamp Koversada

Izvor: <https://www.camping.hr/hr/kampovi/koversada> (3.1. 2021.)

Danas je Koversada kategorizirana s 3 zvjezdice i ima vrlo kvalitetne smještajne jedinice. Na površini od gotovo milijun kvadratnih metara, u svome mirnom okruženju obogaćenom s 1000 stabala maslina te ostalim mediteranskim biljem, kamp može primiti do 5000 gostiju. Dio Koversade čini i mali otočić, koji je s kampom povezan mostom, a rezerviran je za kampiranje u šatorima. Upravo se taj otok smatra rodnim mjestom naturizma.¹⁹

Danas postoje razne sportsko – rekreacijske aktivnosti kojima se možete baviti u naturističkom kampu kao što su nogomet, košarka, tenis i odbojka na pijesku. Uz smještaj

¹⁸ Sladoljev J. , Naturistički kampovi i naselja , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001. str.55

¹⁹ kampovi koversada, <https://www.camping.hr/hr/kampovi/koversada> (4.1.2021.)

može se uzeti bad and breakfast usluga ili polupansion. ima 1148 parcela, a sa strujom i vodom ima 353. Ima 17 sanitarnih čvorova te također posjeduje dječju sanitariju i sanitariju za invalide. Imaju isto i tuševe na plaži. Imaju i 2 supermarketa te kiosk gdje se mogu kupiti novine i suveniri. Postoje čak 3 restorana (Restoran Amfora, Riblji restoran Batana te Grill Mendula) i isto imaju 4 bara i slastičarnice.

Postoje razni sadržaji koje možete iskoristiti isto tako. Koversada ima veliki otvoreni bazen za svoje goste te se gosti mogu isprobati raznimvrstama masaže na plažama. Imaju i dječje igralište. Gosti se mogu oprobati i na mini golf terenima te se isto tako može iznajmiti i bicikle. Također ima i zajednički prostor za roštiljanje, ali uz ve to imaju i plažu koja je posebno prilagođena invalidima. Od objekata za najam raspolažu s 51 mobilnih kućica gdje su isto i dozvoljeni psi. Imaju 353 bungalova i apartmana i 17 kamping prikolica te 30 glampinga.

Naturistički Kamp Koversada posjeduje pozitivne komentare na tripadvisoru te ima odlične recenzije i na drugim stranicama za ocjenjivanje smještaja i usluge. Sezona za turiste je od Travnja pa sve do Rujna i upravo tada je i najveća fluktuacija gostiju.

5.2. Naturistički kamp Valalta, Rovinj

Naturistički kamp Valalta je kategorizirana s 3 zvjezdice i nalazi se u Rovinju. Valalta je prekrasna destinacija koja se nalazi 7 km. od centra, ima 2061 parcelu i 151 mobilnih kućica. Na raspolaganju je sanitarija s toplom vodom i tuš kabine, sudopere, perilice rublja i sušilice rublja. Kupaonice su prilagođene osobama s invaliditetom. Gastronomska ponuda je široka te postoji izbor od ribljih jela, mesa te sve do pizzeria. restorani koji se nalaze u naturističkom kampu Valalta su :

Pansion restoran – bogati švedski stol za doručak i večeru, švedski stol za večeru 18:30-21:00, švedski stol za doručak 07:30 – 09:30

Restoran Uvala - tradicionalni i suvremeni specijaliteti mediteranskog podneblja

Riblji restoran Spacio - riblji restoran s prekrasnim pogledom na otvoreno more nudi specijalitete od riba i plodova mora

Pizzerija - tjestenina, bogat izbor pizza, doručak à la carte, kolači i sladoled.

Barove i kafiće koje možete pronaći u naturističkom kampu Valalta su : Copagabana bar, Terasa Uvala bar, Pool bar, Oliva bar, Chaka, Havana bar.

Slika 2. Naturistički kamp Valalta

Izvor: <https://valalta.hr/hr/page/plaze-i-bazeni>, (5.1.2021.)

Naturistički kamp Valalta ima plaže duge preko 4 kilometara i postoje razne vrste plaža : šljunčana, pječana, stjenovita i kamena. Uz plaže se i nalaze brojne plaže i na bazenima ima raznih sadržaja za djecu od tobogana, igrališta pa sve do odbojkaškog terena i vodenih parkova. Također ima i Finska i Turska sauna.

Naturistički kamp Valalta ima organizirane izlete brodom koji kreću od marine Valalta : FKK Fish Picnick, FKK Panorma, FKK Limski kanal, FKK Poreč.

Od zabavnih sadržaja za djecu i omladinu nude :

- Dječji klub (3-6 godina)
- Mini animacijski klub (6-12 godina)
- dječja igrališta na otvorenome (na raznim lokacijama unutar kampa)
- vodeni parkovi na moru
- trampolin (uz nadolpatu)

- prostor s biljarom, stolni nogomet i ostalim zabavnim igrama (uz nadolpatu)
- škola nogometa

- Večernji program za djecu: mini disko, igre, priredbe

Od zabavnih sadržaja za odrasle nude:

- sportski i rekreativni programi: yoga, jutarnja gimnastika, gimnastika u vodi, aqua aerobic,
- sportski turniri: stolni tenis, boćanje, nogomet, odbojka na pijesku
- Večernji animacijski show programi
- Glazbene večeri s glazbom uživo
- Nedjeljom u 10 sati Pivo party u našoj pivnici uz živu glazbu sa specijalnim cijenama piva
- Četvrtkom na glavnoj livadi klasična pučka fešta s atraktivnim gastronomskim i glazbenim programom

Uz razne sadržaje naturistički kamp Valalta ima jako razvijen uslužni sektor. Ima supermarket koji uvijek ima svježe namirnice i štand sa svježim voćem i povrćem. Gosti imaju na raspolaganje recepciju koja radi od 0 – 24 h. U kampu se i nalazi turistička ambulanta, gosti isto tako imaju na raspolaganje fitnes sobu i otvoreni fitnes uz plaže. Vital centar se nalazi u sklopu kampa gdje gosti mogu posvetiti brigu o svome izgledu te uz taj centar naturistički kamp Valalta ima i kozmetički salon i frizerski salon. Bankomat se nalazi kod glavne recepcije

Gosti imaju i na raspolaganje korištenja marina koji im nudi siguran smještaj plovila i priključak na vodu i struju.,uluge servisiranja te dizanja i spuštanja plovila te sanitarni prostor s toplom i hladnom vodom. Dubina vode u marini dozvoljava gaz od 1.5 metara do 6 metara.

Naturistički kamp Valalta je osvojio nagradu za najbolji naturistički kamp Europe 2014. godine (The best naturist campsite) i tu prestižnu nagradu dodjeljuje nizozemski autoklub ANWB. Uz dodjeljenu nagradu autoklub navodi isto tako da će gost – naturist u kampu Valalta pronaći sve što bi kamp trebao ponuditi, a to je privatnost i kvalitetu usluge i sadržaja. Najbolji naturistički kampovi biraju se na osnovu glasova čitatelja magazina Kampeer en Caravan kampioen kao i korisnika kamping vodiča ANWB-a te recenzije stručnjaka autokluba.

5.3. Naturistički kamp Solaris, Poreč

Naturistički kamp Solaris jedan je od najpoznatijih naturističkih kampova u Hrvatskoj, a i šire koji je kategoriziran s 3 zvjezdice. Uz niz apartmana i soba smještenih u šumovitome predjelu, kamp nudi veći broj prostranih parcela uz more, zaštićenih hladom. Gostima je na raspolaganju 2,5 km duga, pretežito kamena obala, isprekidana brojnim malim šljunčanim i travnatim uvalama te sunčalištima.²⁰

Dozvoljeni su kućni ljubimci u naturističkom kampu te posjeduju 625 parcela i 364 parcela s vodom i strujom. Postoji 11 sanitarnih čvorova te isto tako imaju sanitarije za djecu i invalide. U smještaju se nalazi perilica rublja, sušilica rublja i kemijski wc. Isto tako se mogu i pronaći tuševi na plažama. 2 najpoznatije plaže u kampu su plaža Galeb i plaža Sidro.

Plaža galeb je najistočniji dio resorta i duga je 500 metara. Kameniti dio plaže prilagodio se konfiguraciji morske obale, a manji dio plaže (oko 200 m) prekriven je prirodnim šljunkom. Na plaži se još izmjenjuju stjenoviti dijelovi te travnati tereni u pozadini. Gosti mogu unajmiti ležaljku i suncobran.²¹

Plaža Sidro se nalazi pored vanjskog bazena i duga je 200 metara, ima uređen ulaz u more i prilagođena je osobama s invaliditetom. Uz nadoplatu se mogu koristiti ležaljke i suncobrani te se nalazi i sportski centar s raznim ponudama sportova na vodi. Boravak je dozvoljen samo gostima bez kupačkog kostima. Uz ove 2 plaže također ima i prirodnih plaža u kompleksu kampa gdje gosti isto vole boraviti. Uz plaže gosti vole isto tako odmarati i na bazenu. Veličina bazena je 25 x 10 metara i dubine je 1.10 metara. Ležaljke i suncobrani su besplatni. Boravak je dozvoljen jedino gostima bez kupačkog kostima.

Izbor sportskih i rekreativnih sadržaja u naturističkom kampu Solaris je veliki. Na raspolaganju su skoro svi vodeni sportovi te najam pedalina i motornog čamca na vodi. U kampu se i nalazi ronilački centar gdje gosti mogu uživati. Sportske mogućnosti su :

- multifunkcionalno igralište
- 8 teniskih terena: iznajmljivanje opreme
- minigolf
- stolni tenis

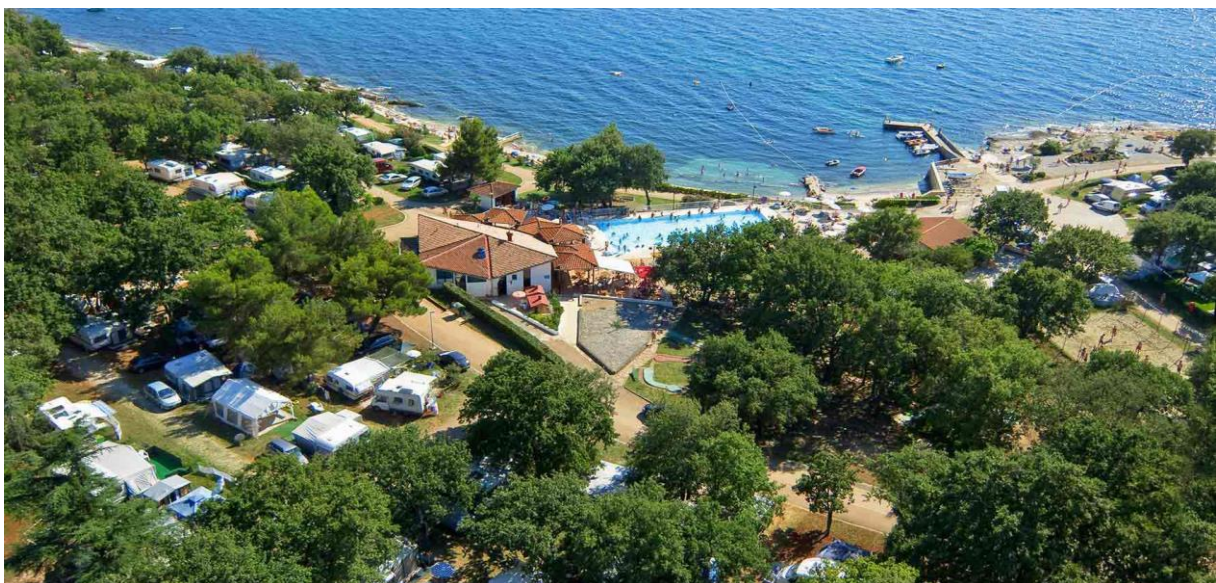
²⁰ solaris kampovi, <https://www.camping.hr/hr/kampovi/solaris-naturist> (5.1.2021.)

²¹ adriatic campovi, <https://www.camping-adriatic.com/hr/solaris-naturisticki-resort-porec/plaza-bazen> (5.1.2021.)

- staze za šetnju i jogging
- odbojka na pijesku
- boćalište
- pedaline
- sandoline
- motorni čamac
- iznajmljivanje bicikala
- izvlačište za čamce

U sportskom centru koji je 500 metara udaljen od kampa se nalazi : 14 teniskih terena i 2 teniska terena koja su u zatvorenom. Nalaze se i 2 igrališta : 1 nogometno i 1 košarkaško. Ronilački centar je 500 metara izvan kampa i škola ronjenja. Nalazi se isto tako i škola jedrenja za djecu i škola jedrenja za odrasle. Isto tako se može iznajmiti pedaline, sandoline, jedrilice, motorni čamci i čamci na veslu. Može se iznajmiti skije za vodu, gliser s uzgonskim padobranom i vez i izvlačište za čamce. U večernjim satima počinju nastupi plesača i glazbenika, nudeći sjajan provod za cijelu obitelj, dok se u disco klubu udaljenom 800 metara od naselja možete zabaviti do ranih jutarnjih sati. Jedno od najvećih događanja tijekom sezone svakako je Solaris karneval, kad se svi članovi obitelji mogu pridružiti posebnom cjelodnevnom programu prepunom zabave²².

Slika 3. Naturistički kamp Solaris, Poreč

²² adriatic caping, <https://www.camping-adriatic.com/hr/solaris-naturisticki-resort-porec/sport-zabava> (5.1.2021.)

Izvor : <https://www.camping.hr/hr/kampovi/solaris-naturist> (5.1.2021.)

U naturističkom kampu Solaris se može naići na kvalitetnu i široku gastronomsku ponudu. Odličan restoran koji zadovoljava želje gostiju je Bife restoran Solaris gdje postoji mogućnost bife doručka ili večere. Tamo se poslužuje domaća, mediteranska i internacionalna kuhinja. Postoje tematske večere koje su posebno zanimljive gostima i pravilo je da gosti u restoranu moraju biti odjeveni. Restoran se nalazi 50 – ak metara od recepcije u smjeru plaže.

Uz Bife restoran Solaris još jako popularan restoran je restoran na bazenu sidru gdje se poslužuju lagana jela, kokteli i širok izbor pića. Pravilo je da gosti u restoranu moraju biti odjeveni.

Prepoznatljivi restoran je i Grill restoran Crnika gdje se poslužuju jela s roštilja i gdje se može uživati u lijepom pogledu na otvoreno more i gosti u tom restoranu trebaju biti odjeveni.

Buffet Kopalo je ugodni restoran gdje gosti mogu uživati u a la carte jelima i pizzi, terasa ima lijepi pogled na more i pravilo je da gosti moraju biti odjeveni u tom restoranu.

Brojne nagrade i priznanja je dobio naturistički kamp Solaris. Dobitnik je nagrade „ANBW top“ kao jedan od najboljih kampova u Europi. Dobitnik je nagrade za kvalitetu od 2009. – 2021. Dobio je Tripadvisor certifikat 2017. godine. Tripadvisor je inače najveći portal za ocjenjivanje i informiranje o restoranima, hotelima, letovima i destinacijama. 2013. godine je osvojio nagradu „Naj kamp“ i proglašen je jednim od 3 najbolja naturistička kampa u Istri 2013. godine u kategoriji najbolji hrvatski i slovenski kampovi.

6. SWOT ANALIZA NATURIZMA U HRVATSKOJ

Swot analiza predstavlja preduvjet za analiziranje situacije gdje se sagledavaju unutarnji i vanjski čimbenici. U swot analizu se ubraja

S – strengths (snaga)

W – Weaknesses (slabosti)

O – opportunities (prilike)

T – threats (prijetnje)

Tablica 2. Swot analiza naturzima u Republici Hrvatskoj

<p style="text-align: center;">Snage</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodna bogatsva • Sigurnost • Mir i intima • Širok spektar gastronomske ponude • Bogata povijest • Konkurentna destinacija • Lojalni gosti 	<p style="text-align: center;">Slabosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Loša prometna povezanost • Nedovoljno promoviranje hrvatske kao naturističke destinacije • Nedostatak kvalitetne radne snage • Osiromašena turistička ponuda • Slaba angažiranost Ministarstva turizma i hrvatske turističke zajednice <p>Slabo investiranje</p>
<p style="text-align: center;">Prilike</p> <ul style="list-style-type: none"> • Investiranje u naturističke kampove • Uvođenje novih turističkih ponuda • Promoviranje Hrvatske kao naturističke destinacije 	<p style="text-align: center;">Prijetnje</p> <ul style="list-style-type: none"> • rast naturizma u drugim europskim državama • nedovoljna komunikacija i suradnja s lokalnim stanovnitvom

Snaga :

- Prirodna bogatsva
- Sigurnost
- Mir i intima
- Širok spektar gastronomske ponude
- Bogata povijest
- Konkurentna destinacija
- Lojalni gosti

Hrvatski naturizam posjeduje mnogo snaga s kojima raspolaže. Ima puno prirodnih bogatstava kojima može privlačiti turiste od mnogobrojnih predivnih otoka, planina i reljefa do urbanih i uređenih gradova. Hrvatska je kao destinacija među najsigurnijim destinacija u Europi i to posebno privlači turiste i to se posebno vidjelo kada je došlo do terorističkih napada na bliskom istoku i padom ekonomije u Grčkoj jer se tada hrvatski turizam popularizirao upravo iz tih razloga. Uz sigurnost nudi mir i intimu, a to je od velikoga značenja turistima. Mogu isto tako uživati uz autohtona i autentična jela kojima Hrvatska gastronomija raspolaže. Hrvatski naturizam ima bogatu povijest i upravo to može prodavati proizvod. Hrvatski naturizam se eksponirao kao jedna od najboljih europski destinacija još od 1936.godine dolaskom tadašnjeg britanskog kralja Edwarda VIII. sa svojom ženom. Upravo ta povijest i čini Hrvatsku konkurentnom turističkom destinacijom jer nakon tog događaja dolazi do ulaganja u turističke kampove i do diverzifikacije turizma u Hrvatskoj. Glavna snaga kod hrvatskog turizma je ta da su turisti lojalni gosti koji su u većini slučajeva vraćaju u destinaciju u kojoj su boravili i to se može vidjeti na primjeru Istre koja ima veliki broj stalnih gostiju.

Slabosti :

- Loša prometna povezanost
- Nedovoljno promoviranje hrvatske kao turističke destinacije
- Nedostatak kvalitetne radne snage
- Osiromašena turistička ponuda
- Slaba angažiranost Ministarstva turizma i hrvatske turističke zajednice

- Slabo investiranje

Uz brojne snage naturizam u Hrvatskoj raspolaže i sa brojim slabostima. Jedna od tih slabosti je i loša prometna povezanost gdje je teško gostima doći do naturističkih kampova. Jedan od glavnih problema hrvatskog naturizma je slabo promoviranje i oglašavanje gdje se na taj način ne privlači novi naturisti i ne zadržavaju trenutni. U promoviranju odmažu ministarstvo turizma i hrvatska turistička zajednica jer se ne angažiraju dovoljno oko toga i ne potiču na promoviranje hrvatskih naturističkih kampova. Kvalitetna radna snaga je u deficitu i treba se angažirati još stručnjaka u tom području. Turistička ponuda je površna i treba se osmisliti neka inovativna turistička ponuda koja bih privlačila još više turista kako bih Hrvatska bila na glasu kao naturistička destinacija s inovativnim i specifičnim ponudama. Također veliki problem je taj što se slabo investira u naturističke kampove. Trebaju se modernizirati smještajni kapaciteti i povećati broj restorana gdje bi turisti mogli uživati u gastronomskim specijalitetima.

Prilike :

- Investiranje u naturističke kampove
- Uvođenje novih turističkih ponuda
- Promoviranje Hrvatske kao naturističke destinacije

Hrvatska ima priliku poboljšati naturizam povećanim ulaganjem u naturističkim kampovima gdje bi se mogao povećati broj smještajnih kapaciteta i modernizirati iste te kapacitete. Uvođenjem novih turističkih ponuda Hrvatska bi dobila na autentičnošću gdje bi se počeli zanimati i ostali turisti za Hrvatsku. Hrvatska bi trebala poraditi na promociji naturizma putem televizijski reklama, društvenih mreža te plakata po gradu.

Prijetnje :

- rast naturizma u drugim europskim državama
- nedovoljna komunikacija i suradnja s lokalnim stanovništvom

Velika prijetnja hrvatskom naturizmu postaju pojedine europske države (Francuska, Italija i Engleska) upravo zbog investiranja i promoviranja naturizma. Te zemlje rade kvalitetnu promociju naturizma u svojoj zemlji i imaju inovativne ponude kao npr. Naturistički fine –

dinning restoran u Londonu i naturistički kamp u Francuskoj bez prirodnih bogatstava, ali imaju veliki broj sadržaja za djecu kojim privlače naturiste sa svojom djecom. Nedovoljna komunikacija i suradnja s lokalnim stanovništvom isto predstavlja veliku prijetnju za hrvatski naturizam iz razloga što treba postojati sinergija i kohibicija naturističkih kampova i lokalne sredine da bi se ostvarila lakša suradnja i zadovoljile obje strane. Razvoj naturizma u Hrvatskoj traje do 1990. – ih pa staje zbog rata, ali i u ratnim vremenima su radili neki naturistički kampovi gdje su i dalje dolazili gosti iz Italije, Njemačke i Francuske.

7. BUDUĆI RAZVOJ I PROMIDŽBA NATURIZMA U HRVATSKOJ

Hrvatski naturizam je uvijek imao veliko značenje za Hrvatsku. Od prvih početaka (Poč.20 st.) pa sve do danas Hrvatska je u samom vrhu naturizma. Njezin budući razvoj bi se trebao temeljiti na kvalitetnijoj promidžbi. Naturizam je specifičan oblik turizma sa specifičnim gostima koji su lojalni i veliki potrošači i stoga bi se promidžba trebala temeljiti na direktnom marketingu i individualnoj prodaji kako bi joj više gostiju privuklo te zadržalo postojeće. Da bi se ostvarilo kvalitetna promidžba treba napraviti dobar marketinški miks koji bi trebao odgovoriti na sljedeća pitanja i obrazložiti sljedeće tvrdnje :

1. Je li određena naša ciljna grupa naturista ?
2. Je li USP (Unique sells proposition) pripremljen i poznat ?
3. Jesu li izabrani pravi mediji ?
4. Jesu li poznati promotivni ciljevi ? jesu li određeni ?
5. Jesmo li spremni jamčiti obećanje o kvaliteti proizvoda i inzistirati na održivom razvoju ?
6. Je li uspješnost promotivnih akcija moguće mjeriti ?
7. Jesu li gubici pri promotivnom ciljanju zanemarivi ?
8. Obećanje o kvaliteti proizvoda zahtjeva i poznavanje proizvoda te mentalni napor da se kvaliteta unaprijeđuje
9. Tko jeftino „ propagira“ (ulaže u jeftine medije) propagira „skupo“ (mali response).
10. Promidžba mora i biti vremenski usklađena.²³

Hrvatska nedovoljno promovira hrvatske naturističke kampove. Da bi se mogla promovirati neka destinacija ili neki oblik turizma u zemlji ta zemlja ili taj oblik turizma prvo trebaju imati povijest, a to hrvatski naturizam i naturistički kampovi imaju, sve od 1936. dolaskom tadašnjeg kralja Edwarda VIII. pa sve do danas. Ministarstvo turizma i Turistička zajednica Hrvatske trebaju potaknuti promidžbu naturističkih kampova te objasniti njihovo značenje kroz povijesni kontekst. U današnjim vremenima najlakši način promoviranja naturizma bi

²³ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001. str. 147,148

išla putem medija (tv, radio, društvene mreže). Putem medija bi se trebala prvenstveno pojasniti filozofija naturizma te njezino povijesno značenje za Hrvatsku i na taj način privući pažnju ljudi. Uz Medije treba se na zabavan i inovativan način privući potencijalni naturisti, a to se može učiniti anketnim pitanjima ljudi na ulici pitavši ih par osnovnih pitanja o hrvatskom naturizmu gdje bi se na taj način privukla pažnja ljudi. Važan indikator za promidžbu bi bilo hrvatsko društvo naturista koji bi prvi trebali potaknuti na promociju hrvatskog naturizma. Trebalo bi se prikazati hrvatske naturističke kampove i prikazati nagrade koje su osvajale jer mnogo kampova u Hrvatskoj imaju impresivne međunarodne nagrade. Za svaki naturistički kamp postoje promotivni materijali kako bi se mogli promovirati, ali najvažnija je ideja koja će se uspjeti realizirati i stvoriti financijske benefiti.

Na primjeru jednoga francuskog naturističkog kampa možemo dati objašnjenje za ove tvrdnje. Naime, taj kamp slovi kao jedan od nekoliko najboljih kampova u Francuskoj, nema more i obalu, nema romantične otočiće, često nema sreće ni s klimom, nema u blizini ni voćnjaka ni vinograda, ali ima prave ideje. Ima nešto što se može nazvati „Human touch“ (ljudski dodir) u smislu da ima veliko srce za djecu i njihove potrebe. U kampu su izgradili mini - bazen primjeren samo djeci, a pritom su se prilagodili djeci do šest godina. Uz bazen je instalirano tuširalište za odrasle, a uz bazen su okupljeni roditelji, djedovi i bake i uživaju u igri djece u bazenu.²⁴

Na primjeru ovog naturističkog kampa u Francuskoj možemo zaključiti da je najbitnije za dobro poslovanje ideja. Hrvatska ima i more i obalu i vinograde, ali nema kampove koji su popularni na toj razini kao u Francuskoj, ali to bi mogli imati povećanim oglašavanjem i promoviranjem Hrvatske kao naturističke destinacije. Naturistički kamp u Francuskoj je shvaćao da nema prirodna bogatstva kojom bi mogao privući goste, ali su imali autentičnu ideju koju su realizirali napornim radom i promocijom koja je isto tako bitna jer ideja se ne može ostvariti ako nitko nije čuo za vašu ideju, a najlakše će se čuti uz kvalitetno oglašavanje.

Naravno, bitan segment je taj da se ostvari obećavane usluge i sadržaji koje su nude u promotivnim materijalima, jer u suprotnom će se ostvariti kontra efekt gdje će gosti biti razočarani sa cjelokupnim tretmanom, a to nije u cilju niti jednom naturističkom kampu iz razloga što su naturisti poznati kao lojalni gosti koji se vraćaju u destinaciju gdje im je bilo lijepo.

²⁴ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., str. 148

Direktnom marketingu isto pridonosi i booking koji je jedan od najpopularnijih stranica za rezerviranje smještaja. Uz booking bitan portal gdje se treba gledati recenzije i raditi na boljitku recenzija je tripadvisor koji je najpoznatiji portal za ocjenjivanje restorana, hotela i tako dalje.

Očekivani rezultati mogu biti pozitivni ukoliko se zadovolje sve uvjete promidžbe i rada na ostvarenju realizacije ideje. Može se očekivati sve veći broj naturista kako naših tako i stranih. Moći će dolaziti individualno ili u grupama. Ostvarenjem svega navedenog doći će do prihvaćanja pokreta naturizma i shvaćanja filozofije naturizma. Uspjeti će se probiti ideja naturizma kroz mase.

Dakle, nije cilj što veći broj novih članova organiziranog naturističkog udruženja, već omasovljavanje u prihvaćenju ideje naturizma i u njenom dobrovoljnom provođenju. Kad se to postigne, tada će se spontani pristup pravih organiziranih članova nastupati bez agitiranja, u drugoj fazi razvoja naturističkog pokreta.²⁵

Važnu ulogu u promidžbi ima INF koji može široj populaciji sugerirati koje naturističke centre da posjećuju. Kada bi INF to činio zadaća tih objekata bih bila da pruže maksimalno kvalitetnu uslugu tim gostima.

Potražnja za naturističkim kampovima u Hrvatskoj je i dalje relativno visoka i najveća potražnja je za Istrom. Ponuda se sve više širi u Europi te tako Hrvatska iz godine u godinu ima sve više konkurenata. Cijene se kreću relativno slično u svim kampovima u Hrvatskoj, ali sve više dolazi do „divljeg kampiranja“ gdje se ne ostvaruje nikakav profit i stvara se negativna slika lokalnih ljudi o naturistima jer na tim plažama nije dozvoljeno kupanje bez kupaćeg kostima.

²⁵ Sladoljev J., Naturistički kampovi i naselja, , povijest koncepcija razvoj, Biblioteka c, C.A.S.H. Pula 2001., str. 150

8. ZAKLJUČAK

Hrvatska je uvijek bila poznata naturistička destinacija zbog svojih prirodnih ljepota i velikog povijesnog značenja. Uvijek je ostvarivala dobre rezultate, ali unatoč tim rezultatima nije iskoristila svoj puni potencijal, ali povećanim investiranjem, promoviranjem i angažiranjem državnih institucija (ministarstvo turizma i hrvatska turistička zajednica) mogla bi iskoristiti svoj puni potencijal. Hrvatska je u bivšoj državi bila među najpoznatijim naturističkim destinacijama, ali i na tu činjenicu je i imala utjecaj Njemačka gdje su naturistički kampovi bili zabranjeni, a kako su njemci bili poznati naturisti počeli su dolaziti u hrvatske naturističke kampove. Daljnim populariziranjem naturizma počelo je i investiranje u naturističke kampove gdje su se izgradili i ovi danas najpopularniji. Od najvećeg značenja su sigurno bili : naturistički kamp Koversada, Naturistički kamp Valalta i naturistički kamp Solaris. Filozofija i bit naturizma se počela prihvaćati u tim vremenima kao spoj čovjeka s prirodom i kao kvalitetnog oblika turizma s jako lojalnim i kvalitetnim gostima. Razvoj naturizma u Hrvatskoj traje do 1990. – ih pa staje zbog rata, ali i u ratnim vremenima su radili neki naturistički kampovi gdje su i dalje dolazili gosti iz Italije, Njemačke i Francuske. Nakon završetka rata naturizam dolazi u drugi plan. Opada popularnost naturizma u Hrvatskoj iako Hrvatska i dan danas ima kvalitetne naturističke kampove koje su osvajale brojne međunarodne priznate nagrade. Potencijal koja Hrvatska ima sa svojim naturizmom rijetko koja zemlja ima, od prirodnih bogatstava, razvedene obale, ugodne klime i sigurne okoline i te bi se pozitivne segmente trebalo iskoristiti daljnim ulaganjem i promoviranjem u naturizmu i njihovim kampovima.

POPIS LITERATURE

Stručna literatura :

1. Sladoljev, J., Kampiranje i naturizam u Hrvatskoj – Povijest jedne profesije , Top camping pool master studio D.O.O., 2008.
2. Sladoljev ,J., Naturistički kampovi i naselja, Povijet, Konceptija, Razvoj, Biblioteka C.A.S.H. Pula, 2001.
3. Sladoljev, J. i suradnici – U potrazi za izgubljenim klasterom – Jadranski otoci, prilozi za master plan „Otočni kamping i naturizam“ Master studio d.o.o. Poreč 2015.

Internet stranice :

1. Camping – adriatic, <https://www.camping-adriatic.com/hr/solaris-naturisticki-resort-porec>, (9.5.2021.)
2. Camping.hr, <https://www.camping.hr/hr/kampovi/koversada>, (23.4.2021.)
3. Express, <https://express.24sata.hr/ekonomix>, (13.4.2021.)
4. Glas Istre, <https://www.glasistre.hr/istra/zasto-naturisti-sve-vise-ljetuju-u-francuskoj-a-ne-u-istri-i-hrvatskoj-naturisticka-sela-krstarenja-golo-pjesacenje-586976>, (3.5.2021.)
5. Glas Istre, <https://www.glasistre.hr/turizam/jerko-sladoljev-strucnjak-za-kamping-osniva-udruga-top-camping-iz-poreca-kampovi-radi-vece-operativne-dobiti-mogu-duze-odolijevati-krizi-633155>, (23.4.2021.)
6. Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-je-obala-nekad-bila-meka-ovakvog-tipa-turizma-bili-smo-pioniri-u-europi-sve-se-promijenilo-cuvene-lokacije-se-zatvaraju-i-idu-u-prenamjenu-7766712>, (8.4.2021.)
7. Kult plave kamenice, <https://plavakamenica.hr/2017/11/08/pariz-restoran-nudisti-naturizam/>, (8.4.2021.)
8. Portal Nudizam, <https://nudizam.com/2018/03/12/on-naturism-and-freedom-o-naturizmu-i-slobodi/>, (2.5.2021.)

9. Poslovni.hr, <https://www.poslovni.hr/lifestyle/elitni-kampovi-i-plaze-za-ljubitelje-nudizma-152863>, (12.4.2021.)
10. Tripadvisor, https://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g608712-d625596-Reviews-Naturist_Park_Koversada_Apartments-Vrsar_Istria.html, (12.5.2021.)
11. Tripadvisor, https://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g303833-d1137826-Reviews-Valalta_Naturist_Camp-Rovinj_Istria.html, (3.5.2021.)
12. Tripadvisor, https://www.tripadvisor.com/ShowUserReviews-g608709-d656343-r474339928-Solaris_Camping_Resort-Tar_Vabriga_Istria.html, (6.4.2021.)
13. Valalta.hr , <https://valalta.hr/hr/acc/detail/ddd54da9-3ab5-1552-8d68-d13e9ad91606>, (5.5.2021.)
14. Večernji list, <https://www.vecernji.hr/vijesti/nudizam-na-jadraniu-se-polako-gasi-877516>, (22.4.2021.)

POPIS ILUSTRACIJA

Popis Tablica :

Tablica 1., anketiranje njemačkih turista 1964. , Jerko Sladoljev, Naturistički kampovi i naselja, Povijest, Konceptija, Razvoj, Biblioteka , C.A.S.H. Pula 2001.	4
Tablica 2., Swot analiza naturizma u Republici Hrvatskoj	28

Popis Slika :

Slika 1. , Otok i naturistički kamp Koversada,	15
Slika 2. , Naturistički kamp Valalta,	17
Slika 3. , Naturistički kamp Solaris,	20